

Enskild motion

Motion till riksdagen 2015/16:2125

av Carl Schlyter (MP)

Hållbart finansiellt system

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett hållbart finansiellt system och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda blankning och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att insättningsgarantin inte garanteras av staten i första hand, utan genom marknadsbaserade försäkringar, och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa 100 procent reservtäckning för banker och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbud mot spekulation på livsmedel och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om möjligheten att införa lokala eller alternativa valutor och tillkännager detta för regeringen.

Bakgrund

De senaste decennierna har präglats av finansbubblor som först växer och sedan spricker. Detta har varit såväl ekonomiskt som socialt kostsamt. Det har i många fall för den enskilde anställda varit ett fullkomligt rationellt val att ta extrema risker med möjlighet till extrem avkastning och bonus. I många fall med visshet om att staten går in och räddar banken om den riskerar att gå omkull. Just nu pågår en översyn som EU-kommissionen genomför av den samlade effekten av de senaste årens bankregleringar och andra regelverk.

Trots detta pågår samtidigt arbetet med att skaka fram nya pengar för investeringar, med än högre skuldsättningsgrad som följd. Hela finansiella systemet har gjorts beroende av orimliga avkastningskrav i tider av låg inflation och låg tillväxt. Inte ens med massiva stimulanser är det rimligt att anta att vi kan återgå till höga tillväxttal.

En modern ekonomi med stor andel tjänster

Flera tjänster har uppvisat en hög produktivitetsutveckling och ökar i omfattning, men tjänstesektorn ligger fortfarande betydligt lägre, cirka 1,5 % än industri/varuproduktionen där den ligger på 3,6–4,5 %. Dessa tjänster har antingen en hög kapitalandel eller är en del i en förädlingskedja kopplad till produktion med hög kapitalandel. Det kan röra sig om it-tjänster, marknadsföring eller logistiktjänster som är nära knutna till varuproduktion och tjänster som ofta har kunnat effektiviseras i takt med att datorer blivit bättre och billigare. Det finns inom den offentliga sektorn ett visst mått av rationaliseringar (några tiondels procent per år), men överlag är detta ett exempel på en tjänstesektor där det är svårt att öka produktiviteten utan ökad kapitalinsats. Detta visar att en finanssektor som räknar med tvåsiffriga avkastningstal per definition kommer att växa som andel av ekonomin alternativt kollapsa med regelbundna intervaller. Om den växer får det till effekt att löneandelen av ekonomin minskar och kapitalinkomster står för en allt större andel, vilket leder till ökad ojämlikhet. Kapitalinkomster är som bekant mer ojämnt fördelade än löneinkomster. Vid kollapsar har vi ofta sett hur dessa lett till smärtsamma åtstramningar som ofta drabbar de med minst reserver, låga löner och dålig kontakt med arbetsmarknaden. Om det på grund av en stor andel tjänster i ekonomin är rimligt att anta att tillväxten minskar, eller att vi på grund av hög arbetslöshet väljer att dela på jobben med hjälp av kortare arbetstid är det också rimligt att anpassa finanssektorn till en sådan verklighet.

Ett obegripligt system är ett riskfyllt system

Finanssektorn är oerhört komplex, jag har hittills aldrig träffat någon som säger sig ha fullständig koll på den. Det i sig är en demokratisk och finansiell risk som försvårar en god debatt. Därför finns det dubbla skäl att dels avskaffa avarter på marknaden, dels göra det enklare och med större eget ansvar för risktagande. Det finns mängder av idéer som kan bidra till ökad stabilitet på penningmarknaden: finansiella transaktionsskatter, förbud mot spekulation på mat och råvaror, hindra alltför riskfyllda spekulationer som till exempel att man lovar sälja saker för ett visst pris i framtiden som man inte ens äger idag så kallad blankning. Vi kan ha skattesystem som undviker att banker kan skada hela länder om de går omkull, vi kan kräva att risker bakas in i priset på olika sätt.

Ohälsosam spekulation

EU-parlamentet har uttalat stöd för att inte spekulation på livsmedel skall tillåtas utan att t ex terminshandel faktiskt skall ske med mat som finns och har en köpare som har för avsikt att faktiskt använda råvaran. Vi har sett på senare år hur naturliga svängningar i livsmedelspriser har förvärrats av spekulation. Detta har bokstavligen lett till svält och död när fattiga bönder tvingas sälja sitt kaffe, kakao eller spannmål när skörden kommer de stora aktörerna kan invänta rätt prisnivå med sina stora lager. Detta har sedan förvärrats av spekulanter som spätt på prisförändringarna. Den fattige får då mindre av det hen vill byta sig till, då de är mera bundna i tid och inte har möjlighet att invänta fördelaktigare marknadsvillkor. FN:s livsmedelsorgan FAO har vid flera tillfällen varnat för hur derivathandel inte länkad till faktiska behov har ökat volatiliteten och hastigheten på prisförändringar och hur detta drabbar fattiga. I vissa fall har även fattiga kunnat försäkra sig mot dåliga skördar och liknande; det är viktigt att dessa instrument inte omfattas av ett förbud, då detta tvärtom kan minska riskerna för utsatta bönder.

Sverige bör därför bidra till det globala arbetet mot spekulation på livsmedel.

Blankning

Det är instinktivt svårt att begripa logiken bakom blankning, principen att sälja det man inte har, att sälja det någon annan äger idag (via lån) i hopp om att köpa det förmånligt senare när jag ska sälja det. Blankning är förenat med stor risk. Vid belåning för vanliga aktieköp finns alltid ett förlusttak. En placering blir aldrig värd mindre än noll kronor. Vid blankning däremot kan en aktie i princip stiga hur mycket som helst och därmed kosta hur mycket som helst att köpa då man lovat att sälja. Möjligheten att spekulera i nedgång kan dessutom förvärpa nedgången i sig och spåda på negativa förväntningar. Möjligheterna för detta extrema risktagande motiveras inte av motsvarande extrema betydelse för fungerande marknader och är därför svårt att motivera ur samhällsnyttosynpunkt. Som med allt går det att konstruera exempel där blankning kan vara rimligt, men dessa särfall är inte värda den generella risken. Det är närmast att jämföra med casinoverksamhet. EU har tagit första steget med att förbjuda nakenblankning, det är dags att ta nästa steg.

Skuldsättningens olika sidor

Svenska staten har en balanserad budget och får enligt budgetlagen inte gå med underskott mer än under kortare perioder. Jämfört med de krisande så kallade PIIGS-länderna är den svenska statens skuldsättning låg.

Svenska hushåll är, å andra sidan, bland de högst belånade i världen. Framför allt är det ökade bostadslån som bidrar till den höga skuldsättningen. Svenskarna äger i allt

större utsträckning sina bostäder. Dessa har blivit dyrare över tid, vilket driver upp bostadslånen. Hushållens skuldsättning i förhållande till de disponibla inkomsterna har ökat mycket kraftigt de senaste 15 åren.

Samtidigt med detta har hushållens nettoförmögenheter ökat kraftigt. En stor del av denna förmögenhetstillväxt är kopplad till stigande bostadspriser. Hushållens skuldsättning utgör en risk; hur stor den är beror till stor del på om det finns en bostadsbubbla på den svenska fastighetsmarknaden eller inte. Cypern, Irland, Grekland och Island, alla har de stått på ruinens brant. Flera böcker om skuld har letat sig till boklådorna. Från bästsäljare som David Graebers ”Skuld – de första 5000 åren” till essäsamlingen ”The Bonds of Debt: Borrowing against the common good” av Richard Dienst.

Hur kommer det sig att vi är så skuldsatta? Inte bara vi svenskar. Inte bara sydeuropeerna. Inte bara USA som land och amerikanerna som konsumenter och bolånekunder. Dienst skriver: ”För rikare hushåll förknippas mer skuld med större möjligheter att låna till bostäder, kapitalvaror (exempelvis vitvaror, bil, dator och TV), utbildning och så vidare. För alla andra borde ökad skuldsättning ses i ljuset av en långvarig utebliven löneökning, där belåning av en fastighet blir den enklaste och kanske den enda möjligheten till ökad konsumtion.”

I Sverige varnar nu såväl statliga Bostadskreditinstitutet som Internationella valutafonden, IMF, för en bolånebubbla – man ser framför sig prisnedgångar på 30 respektive 15 procent. Skuld är en naturlig ingrediens i ett samhälle där människor är beroende av varandra, i positiv såväl som negativ mening. Dienst menar att skuldsättning har blivit det enda sättet att betala för kostnaderna för ”kollektiv irrationalitet” (till exempel miljöförstöring och finanskriser), för att upprätthålla spekulationsbubblor, för att kompensera för privatiseringen av sociala skyddsnet, med mera. Dienst, och fler med honom, menar att vi någon gång under 1970-talet gick in i en fas i historien då skuld började dominera mellanmänskliga affärer på ett nytt sätt. De politiska konsekvenserna av de finansiella kriserna är ovissa men vi kan räkna med en motreaktion mot nyliberalism och kapitalism.

”Hur kan”, frågar sig Dienst, ”skuldsättningens konstruktiva och grundläggande krafter bejakas” samtidigt som de negativa sidorna undviks. Dienst ser visst hopp i skuldsättning genom mikrokrediter men även i skuldavskrivningar. Mikrokrediter kan vi finna exempel på i Grameen Bank och även genom nya former av gräsrotskrediter. Skuldavskrivningar hittar vi exempel på redan i Bibeln men i modern tappning finns den så kallade Jubelrörelsen, eller Jubel 2000.

Moderna skuldsättningsformer som inte blir stora nog att kräva statliga garantier och skydd

I stället för att låna pengar på bank eller att utfärda aktier finansieras en produktion av till exempel en skiva, en teateruppsättning eller utgivningen av en bok av att medlemmar i en förening eller en artists fans i förväg hjälper till att täcka produktionskostnaderna. Det kan röra sig om att man köper en produkt i förväg. Gräsrotsfinansiering men även långivning i grupper som präglas av ömsesidigt förtroende och gemensamma värderingar kan fungera som ett sammanhållande kitt i gruppen. Arrangören av en musikfestival som finansieras av en bred bekantskapskrets och supportrar känner förmodligen en större press att leverera någonting bra till finansörerna än om pengarna kommit från en anonym källa. Den här sortens finansiering behöver inte vara småskalig. Det finns exempel på idéburna banker, som Ekobanken, som bara finansierar projekt som stämmer överens med bankens egen ideologi och där man som sparare kan se vad insatta pengar lånas ut till.

Ett historiskt perspektiv – om kreditgivning och dess konsekvenser

I november 1656 sås fröet till det som kom att bli svenskt bankväsende av idag. Kung Karl X Gustav ger då Johan Palmstruch Sveriges första bankoktroj. Affärsidén var lysande. Palmstruchs bank, Stockholm Banco, lånade in pengar utan ränta – i själva verket tog banken ut en avgift av de som deponerade pengar på banken – och lånade i sin tur ut samma pengar mot ränta.

De som deponerade pengar på banken kunde med kort frist ta ut pengarna igen, samtidigt som bankens utlåning var långsiktig. 1660 uppstod en akut likviditetskris när bankens kunder på kort tid ville ta ut sina insatta pengar. På den här tiden användes silver- eller kopparmynt. Det uppstod problem när för många samtidigt ville ta ut sina mynt. Palmstruch kom då på idén att utfärda kvitton som garanterade innehavaren ett visst värde. Inspirerade av Falu kopparsedlar, ett liknande system som använts i Bergslagen, utfärdade Stockholm Banco som första bank i Europa banksedlar, tryckta kvitton eller kreditivsedlar, som hade samma värde som mynt av metall. Innehavaren av dessa banksedlar hade rätt att lösa in sedlarna mot kopparmynt. Sedlarna kunde överlåtas till vem som helst och cirkulerade precis som pengar av idag.

I början gick allt bra, köpmännen slapp hantera de stora och tunga kopparmynten. Det fanns inte någon vidare reglering och banken kunde i praktiken ge ut obegränsat med sedlar. Det trycktes många fler sedlar än vad banken någonsin kunde lösa in. Värdet på sedlarna sjönk dramatiskt och problemen ledde 1663 till bankens kollaps.

Palmstruch hade då, trots stödåtgärder från regeringen, inte kunnat lösa in sedlarna mot mynt.

En statlig undersökningskommission konstaterade att bankens bokföring skötts lättsinnigt och en betydande kassabrist konstaterades. Staten övertar Palmstruchs bank och ger 1668 tillstånd till en ny bank ställd under riksdagens förvaltning. Världens första ännu existerande bank – Riksbankens ständers bank eller det som idag är Sveriges riksbank – är född.

Historien med papperspengar utan täckning är inte slut med detta. Under decennierna som följer är det staten som slarvar med kreditgivningen. 1776 bestämde Gustav III att bankens sedlar skulle lösas in till 50 procents underkurs. År 1803 var det Riksgäldskontorets tur att lösa in sina sedlar till halva nominella värdet.

Under 1800-talet fick många banker tillstånd att ge ut så kallade privatbanksedlar. Utgivningen av privata banksedlar upphör 1903. Bankernas utlåning av pengar lär inte, och bör inte heller, upphöra i första taget. Vi bör dock lära av historien och reglera utlåningen hårdare, exempelvis med påföljder som känns även för bankdirektörerna och inte bara för skattebetalarna. Säkerhet kan vara ädelmetaller, hårdvaluta eller fastigheter med mera. Huruvida kapitaltäckningskrav motsvarande 7 procent enligt det nya regelverket Basel III, som centralbankschefer och chefer för finansmyndigheter enats om, är tillräckligt är något arkitekterna bakom dagen finansiella stabiliseringspaket har att fundera på. Dessutom har bankerna stor frihet i att räkna på hur säkerheter ska värderas vilket innebär att många banker fortfarande kan låna ut pengar motsvarande 50 gånger eget kapital.

Chicagoplanen

Följande bygger på rapporten *The Chicago Plan Revisited* av Jaromir Benes och Michael Kumhof vid Internationella valutafonden, IMF.

Chicagoskolan, den liberala ekonomins högborg, har lämnat tydliga avtryck i såväl politik som ekonomisk teori. Avregleringar och marknadsliberalism har varit dess ledord. Vad som är mindre känt är att tongivande företrädare för Chicagoskolan, däribland ett flertal Nobelpristagare/pristagare av Riksbankens pris till Nobels minne, förespråkar en hårt reglerad kapitalmarknad. Bankerna bör, enligt den så kallade Chicagoplanen, hållas i hårda tyglar. Kapitaltäckningskraven ska vara stränga och möjligheten till kreditgivning begränsad. Rätten att ge ut pengar ska vara förbehållen staten.

Ursprungsidén till det som senare skulle bli känt som Chicagoplanen kläcktes 1926 av Frederick Soddy, brittisk Nobelpristagare i kemi. Professor Frank Knight vid Chicagouniversitetet intresserar sig för Soddys idéer och flera av undertecknarna av den ursprungliga Chicagoplanen skulle senare bli kända som grundare av Chicagoskolan

(Chicago School of Economics). Till senare namnkunniga supportrar av Chicagoplanen räknas Milton Friedman, den mest inflytelserike nationalekonomen under andra hälften av 1900-talet. Även om samtliga var starka förespråkare för laissez-faire vad gäller industrin och näringslivet i stort, ifrågasatte de inte statens rätt att ha ensamrätt på utgivning av pengar.

Chicagoplanen vilar på tanken att hanteringen av pengar och utgivningen av krediter i banksystemet ska vara åtskilda. Banker ska inte kunna skapa nya tillgångar ur tomma intet, utan pengar ska ges ut av staten. Banker kan låna ut pengar, men lån ska ha täckning med insatta pengar till 100 procent. De lån som banker förmedlar kan antingen vara löntagares insatta besparingar eller lån som bankerna tar av staten. Staten trycker vid behov nya pengar som sedan förmedlas till sektorer, hushåll och företag som efterfrågar dem och som bankerna uppfattar som kreditvärdiga.

Irvin Fisher (1936), en av dåtidens stora förespråkare för Chicagoplanen, pekade på flera stora fördelar med planen:

Stabilare kreditgivning

Den första av de fördelar som Fisher identifierade är att Chicagoplanen innebär att man kan undvika plötsliga fluktuationer i krediter. När banker blir nervösa kan de välja att helt strypa tillgången till krediter, något som var ett reellt problem så sent som under finanskrisen 2008 då ingen aktör hade full kontroll och man inte vågade lita på varandra på samma sätt som tidigare. Krediterna frös och investeringar och annan ekonomisk aktivitet med dem. Likaså kan banker vara alltför frikostiga med krediter under perioder av högkonjunktur. Till exempel bidrog bankernas frikostiga utlåning till fastighetsköpare till omotiverade uppgångar av bostadspriser och till en onödigt stor nedgång i ekonomin när bubblan briserade 2008. Såväl amerikanska som europeiska banker, inte minst svenska, har periodvis dragits med i jakten på ”säkra” vinster, vilket bostadslån i det närmaste har kommit att betraktas som. Fisher och hans samtida nationalekonomiska kollegor ansåg att fluktuationer i krediter var den främsta orsaken till konjunktursvängningar, och nutida erfarenheter pekar på att tillgången till krediter fungerar som såväl gas som broms i konjunkturcyklernas upp- och nedgångar. Chicagoplanen erbjuder just en mycket bättre kontroll över tillgången till krediter.

Ingen risk för bankrusningar

Den andra fördelen med Chicagoplanen är att 100 procent reservtäckning (fully reserved-backed bank deposits) helt skulle eliminera risken för bankrusningar. De pengar som lånas ut har inte bankerna skapat själva, utan det finns täckning för dem. Aldrig mer behöver vi se sparare köa utanför bankerna, oroliga för att inte kunna få

tillgång till sina pengar. Det här skulle öka den finansiella stabiliteten och tillåta banker att koncentrera sig på kärnverksamheten – att låna in och ut pengar.

Minskad skuldsättning

Den tredje fördelen, enligt Fisher, är att Chicagoplanen drastiskt minskar statens nettoskuld. Under Chicagoplanen måste banker låna pengar från Riksbanken innan de i sin tur lånar ut pengar till företag eller husköpare. Staten får på så vis en betydande tillgång gentemot bankerna och statsskulden blir negativ (staten får en fordran snarare än en skuld). Regeringen kan om den vill använda delar av denna manna från himlen till att köpa tillbaka utestående statsobligationer, varpå skuldsättningsgraden dramatiskt sjunker.

Det finns stor potential att minska även de privata skulderna. Statens ökade tillgångar skulle delvis kunna delas ut till invånarna. Om utdelningen villkoras med att pengarna i första hand ska användas till att betala tillbaka skulder, kommer detta att resultera i att den privata skuldsättningen minskas. Skuldsättningen kommer också reduceras när statens behov av att ta ut skatt minskar i och med att man genererar pengar genom seigniorage. Det här kommer skattebetalarna till del, vilka på sikt kommer att behöva låna mindre för att upprätthålla en viss konsumtionsnivå.

Stärkt ekonomi

Utöver de fördelar med Chicagoplanen som Fisher identifierat visar Benes och Kumhof på ytterligare fördelar med den. För det första stimuleras ekonomin av en övergång till Chicagoplanen. Orsaken är att planen kan leda till betydande sänkningar av snedvridande skatter, tack vare vinsterna från seignioraget. En annan förklaring är att Chicagoplanen resulterar i betydligt lägre kostnader för kontroll och övervakning. Begränsade resurser behöver inte längre spenderas på övervakning av lån med enda syfte att skapa ett tillräckligt utbud av pengar, ett utbud som enkelt kan skapas av staten. Bank- och finanssektorerna ska fungera som smörjmedel åt realekonomin. Idag är sektorerna på tok för stora vilket är ett storskaligt slöseri.

Risk för hyperinflation?

Nu kan det låta riskabelt att överlåta sedelutgivandet till staten. Är det inte lockande att finansiera alltifrån storskaliga infrastrukturprojekt till krig med att trycka nya pengar? Jo, det finns flera historiska exempel på att klåfingriga regenter inte kunna hålla fingrarna i styr utan har låtit sedelpressen löpa amok. Ett aktuellt exempel är Zimbabwe. Väl så vanligt är dock skenande inflation under perioder med privat kontrollerad pengautgivning eller när Riksbanken är oberoende av staten. Tyska Riksbanken var oberoende och alltså inte statligt kontrollerad men bidrog likafullt till hyperinflationen på 1920-talet. I USA förvärrade privata banker krisen under 1930-talets stora depression

genom att förstärka högkonjunkturen som föregick kraschen med frikostiga krediter för att därefter förstärka den ekonomiska nedgången med en åtstramad kreditgivning. Benes och Kumhof konstaterar att finansiellt stabilare perioder historiskt sett oftare har förknippats med statlig än med privat kontrollerad penningutgivning. I en text med titeln ”Money and the steady state economy” diskuterar den tongivande ekologiske ekonomen Herman Daly Chicagoplanen, utan att nämna den vid namn. Risken för inflation tar Daly med ro. När prisnivåerna börjar stiga behöver regeringen bara upphöra med att trycka nya pengar.

Positiva pengar och komplementära valutor

Den brittiska organisationen Positive Money (www.positivemoney.org) driver flera frågor som är relaterade till Chicagoplanen. Namnet Positive Money kommer från att pengar som skapas av staten eller en riksbank inte är baserade på en skuld. Rörelsen menar att nuvarande finansiella system har resulterat i alltför hög privat skuldsättning, skenande bostadspriser, ökad ojämlikhet, hög arbetslöshet och banker som subventioneras med skattebetalarnas pengar. Problemet som alla har en gemensam nämnare i just *pengar*. Men även lösningen står att finna i pengar – om vi tillåter staten att skapa skuld fria pengar kommer det att ha en positiv effekt på ekonomin och samhället i stort. Som ett komplement till konventionella pengar kan man tänka sig att introducera olika valutor för olika ändamål. Det är inte uppenbart att en sorts valuta är det optimala för alla sorters transaktioner. Det finns förslag på, och även fungerande exempel på, lokala valutor, regionala valutor och globala valutor. Valutorna kan vara elektroniska, som bitcoin, fysiska som Euronäs som används i Höganäs kommun, eller såväl elektroniska som i sedelform, som Bristol Pound, en lokal brittisk valuta. Bristol Pound är Storbritanniens första lokala valuta med elektroniska konton kontrollerade av finansiella institutioner och som dessutom kan användas till att betala vissa lokala skatter med. Valutan kan också vara i form av tid. Ett sätt att underlätta för människor med låg kreditvärdighet att ta del av varor och tjänster är att använda en lokal valuta baserad på just tid, till exempel Time Dollar.

Centralt för en fungerande valuta är att det finns förtroende för valutan. Att den går att använda som betalningsmedel. Bernhard Lietaer, en belgisk forskare och ekonom, menar att om syftet är att stärka den lokala ekonomin bör man begränsa användarna till mellan 300 till 500 familjer i en stadsdel eller i en bygd. Om syftet är att minska arbetslösheten är regionala valutor att föredra. De kan fungera för betydligt större grupper. Bitcoin är ett exempel på en alternativ valuta som redan idag har global spridning. Den introducerades 2009 och är en så kallad kryptovaluta. Den skapas genom kryptering och eftersom källkoden är öppen kan vem som helst vara med och skapa

valutan. Penningmängden kan inte överstiga 21 miljoner vilket har inneburit att valutans värde har stigit kraftigt på senare tid när intresset för valutan har ökat. Transaktionerna är anonyma vilket gör att det finns en oro att den underlättar för illegal verksamhet. Det finns inte heller någon säkerhet för pengarna men detta till trots fungerar valutan som betalningsmedel på en rad marknadsplatser.

Komplementära valutor kan även användas företag emellan (B2B) och på så sätt kringgå problem med när tillgången till krediter är dålig. Under den senaste finanskrisen var bankerna ovilliga att låna ut pengar till företag vilket fick konsekvenser för hela ekonomin. Utan krediter är det svårt att köpa in material, anställa medarbetare eller bygga nytt. Om leverantörer, kunder, samarbetspartner och för den delen även konkurrenser litar på varandra och tror att andra parter är kreditvärdiga behöver man inte gå vägen om banken för att låna pengar. Man kan låna av varandra, konventionella pengar eller komplementära. I Schweiz ger till exempel WIR Bank ut en WIR Franc som är ett komplement, helt elektroniskt, till schweizerfrancen. WIR introducerades 1934 för att företag skulle kunna hjälpa varandra under den dåvarande depressionen. Idag är en fjärdedel av företagen i Schweiz kopplade till WIR. Det är viktigt att skatteindrivning och andra system anpassas så att alternativa valutor och bytesmekanismer kan ske organiserat och lagligt utan att hämma dess fördelar. Därför bör möjligheterna till att bygga komplementära valutor/betalsystem/bytessystem utredas och lagfästas.

Bankernas roll efter införandet av Chicagoplanen

Det kommer fortfarande att finnas behov av utlåning och kreditprövning, och det är inte statens roll att avgöra om en investering är värd att låna ut pengar till eller om satsningen är för riskfylld. Den kompetensen kommer fortsatt att finnas hos bankerna. Även efter införandet av Chicagoplanen kommer banker att kunna drabbas av kreditförluster. Belånade företag kommer fortsatt att gå omkull och privatpersoner kommer att behöva sälja bostäder med förlust, en förlust som bankerna får stå för i de fall låntagarna inte mäktar med det.

Ett stort hinder mot ett införande av Chicagoplanen är att den stora och inflytelserika banksektorn kommer att förlora på förändringen. Efter införande av Chicagoplanen kommer behovet av banksektorn att krympa. En del, penningutgivningen, kommer att tas över av staten. En annan del, administration och övervakning, kommer det finnas mindre behov av eftersom volymen utestående lån kommer att minska. Människor kommer att förlora sina jobb och ägare se värdet av sina aktieinnehav reduceras. Den ränta som staten tar för att låna ut pengar till bankerna kommer de i sin tur skjuta över till låntagarna, det vill säga till hushåll och företag. Det är dock ett pris som är värt att

betala med tanke på de fördelar som Chicagoplanen för med sig. När den finansiella sektorn krymper kan andra delar av samhällsekonomin växa på dess bekostnad.

Historiskt sett har pengar tagit sig olika skepnader. Ibland hörs röster som efterlyser en återgång till en guldmyntfot eller motsvarande förankring i reala värden. Men med en rimlig kreditgivning och penningproduktion så kan finansiell stabilitet uppnås utan att värdet är förankrat i en viss mängd guld eller silver.

Fördelar med Chicagoplanen

Att inte tillåta banker att skapa egna medel under högkonjunktur för att hålla tillbaka, eller förstöra, dem under lågkonjunktur erbjuder betydligt bättre kontroll av krediter. Tillgången till krediter är en viktig orsak till ekonomiska upp- och nedgångar.

Med krav på 100 procent reservtäckning finns ingen risk för bankrusningar – att sparare köar utanför banken för att ta ut sina besparingar i kontanter. Något som varit ett återkommande problem under historien och nu senast upplevdes när bankkrisen i Cypern briserade.

Att tillåta staten att ge ut pengar direkt utan att den betalar ränta till någon, snarare än att låna samma belopp från banker mot ränta leder till en reduktion av räntekostnaden i statens finanser och en dramatisk reduktion av statens skuldsättning. Det innebär även en möjlighet att minska den privata skuldsättningen.

Nationalisera pengar, inte banker

”Nationalize money, not banks” är rubriken på en artikel författad av Herman Daly. Att ge stater monopol på utfärdandet av pengar är inte alls detsamma som att staten ska ta kontroll över bankerna. Privata banker kommer även i ett system med staten som enda utgivare av pengar, till exempel med Chicagoplanen som förlaga, fortfarande ha viktiga uppgifter som att tillhandahålla betalningssystem och att underlätta en effektiv allokering av kapital till de mest produktiva användningsområdena.

Herman Daly frågar sig varför räntevinsten som uppstår när man utfärdar pengar ska tillfalla den privata banksektorn snarare än staten eller det gemensamma. Det finns ett bättre alternativ, menar han, utan att vi behöver återgå till guldmyntfoten. Det alternativet utgörs av Chicagoplanen. Med statlig kontroll över utgivandet av pengar tillfaller samtidigt räntevinsten, eller seignioraget, staten snarare än privata banker som inte längre kan agera alkemister genom att skapa pengar ur intet och låna ut dem mot ränta.

Bankskatt

För att undvika risken för att banker blir för stora för att kunna tillåtas gå omkull och därmed kosta skattebetalarna enorma belopp är det förutom det självfinansierande

regelverk som nu byggs upp i EU även lämpligt att utreda möjligheterna att införa en omsättningsberoende bankskatt som ökar med bankens storlek. När en bank vuxit så mycket att den blir systemkritisk blir det då mer rationellt att knoppa av och därmed bli liten nog att inte behöva räddas med skattemedel när den tagit för stora risker och riskerar att gå omkull. Då införs riskmedvetenhet bland ägarna som naturligt nog inte vill förlora sina pengar och kan på ett rationellt sätt väga vinsterna av hög risk mot risken att förlora nästan allt.

Avsluta bankbidragen

Förutom rätten att gratis skapa pengar får bankerna även andra massiva stöd från samhället som också gynnar överdrivet risktagande. Ett annat exempel är den via EU-beslut av staten säkerställda insättningsgarantin. Det är fullt rimligt att sparares pengar garanteras för att upprätthålla förtroendet för banksektorn. Det är däremot orimligt att staten står för försäkringen. Vi gröna anser att kärnkraften skall betala sina egna försäkringskostnader vid olyckor, detsamma borde gälla banker vid finansiell härdsmläta. Banker borde själva betala hos ett återförsäkringsbolag en premie för att garantera insättningarna. Då får banker med stora risker högre premier och ytterligare ett incitament skapas för att balansera risk med trygghet/kostnad för risk. Dagens system liknar närmast blå planekonomi där staten står för garantierna och banken får vinsterna. Med en försäkringslösning uppstår en naturlig marknad för att värdera risker och det finns företag som tjänar på att insynen stärks. Idag finansieras en fond som ska garantera insättningsgarantin via avgifter.

Insättningsgarantifondens värde uppgick till 33,8 miljarder kronor per 31 december 2014. Vid behov, i nödfall, kan sedan staten i andra hand i slutändan garantera insättningarna i andra eller tredje led om både bank och försäkringssektorn skulle kollapsa. Så länge banken åtminstone betalat en för banken/institutionen anpassad riskpremie för sitt risktagande i tidigare led får det en riskminskande effekt. På så sätt kan marknaden avgöra hur stor riskpremien är och det finns två aktörer med motsatta intressen som gör att prissättningen kan bli rimlig, det finns dessutom två sektorer som tillsammans måste gå omkull innan ens en statlig krona riskeras att utbetalas.

Just nu pågår en utvidgning av insättningsgarantin på EU-nivå om att skapa en gemensam garanti för bankgarantin, en sådan ”moralisk risk” det innebär borde göra att Sverige väljer att stå kan återkräva eventuella kostnader från banksektorn.

Avslut – politik för ett hållbart finansiellt system

Dagens system skapar nästan ofelbart bubblor och kollapser där både miljö och människor skadas. Full kapitaltäckning för banker skulle både kunna minska de

offentliga och privata skulderna och göra ekonomin mer stabil. Risken för enorma bostadsbubblor minskar.

Ju större andel av ekonomin som är skulder desto mer av det värde som en arbetande människa producerar kommer i form av räntekostnader för företag och hushåll att gå till kapitalägare. Den effektivitetsvinst som skulle kunnat bli en arbetstidsförkortning eller löneförhöjning blir istället till kapitalvinster i form av ägande. Eftersom ägandet är mer snedfördelat än löneinkomsterna blir dessutom den tillväxt man hoppas nå med de exploderande skulderna en tillväxt som ökar de sociala klyftorna.

Jakten på tillväxt skapad med lånade pengar är ohållbar. Men en trygg övergång till ett mer hållbart finanssystem kan göra övergången till ett långsiktigt hållbart samhälle mer stabil.

Carl Schlyter (MP)